

VERSLAG

Vergadering:	Raad, nr. 750
Datum en tijd:	Donderdag 15 juni 2023, 10.15 uur
Plaats:	SER-gebouw te Den Haag
Aanwezig:	Putters (voorzitter), Den Boer, Ten Dam, Van Eijck, Elzinga, Fey, Fortuin, Van Gestel, De Groot, Hasekamp, Helder, Van Holstein, Hoogstraaten, Jong, Knoef, Van der Laan, De Leeuw, Louwaars, Van der Meulen, Nijpels, Pape, Peek, Piersma, Ringelberg, Sleijpen, Smit, Van der Tak, Tasma, Timmer, Van der Veen, Van de Ven, Vönhof, Ter Weel, Westerlaken, Weurding
Secretariaat:	Prins (algemeen directeur), Rahman (directiesecretaris), Rensen (SER-notulist), Van Driel (secretaresse), Hartgring en Veldman (audiovisuele ondersteuning)

1. Opening en mededelingen

De *voorzitter* opent de vergadering en heet de aanwezigen welkom.

Mededelingen

Uit de Raadsvergaderingen van het eerste kwartaal van dit jaar komt de wens om elkaar beter te leren kennen. De maandelijkse raadsvergaderingen hebben een strakke agenda en bieden hier geen ruimte voor. Het voorstel is om in het vierde kwartaal aansluitend aan de raad een informeel middag- en avondprogramma te organiseren waarbij de voltallige raad uitgenodigd is. De mogelijkheden hiervoor zijn: 28 september, 26 oktober, 23 november of 21 december. Het secretariaat zal een datumprikker rondsturen. Voor dit informele programma moet uiteraard wel voldoende animo zijn.

2. Vaststellen verslagen Raad 16 maart jl. (R/3040) en 10 mei jl. (R/3041)**Verslag Raad 16 maart 2023 (R/3040)**

Het wordt verslag onder dankzegging ongewijzigd vastgesteld.

Verslag Raad 10 mei 2023 (R/3041)

Het verslag wordt onder dankzegging ongewijzigd vastgesteld.

3. Aankondiging start adviestraject Groene transitie en arbeidsmarkt R/3042**Inleiding door de voorzitter**

In de nieuwe werkwijze is besloten om de start van een adviestraject ook in de Raad te bespreken. Het adviestraject *Groene transitie en arbeidsmarkt* gaat starten en is daarom vandaag geagendeerd. Dit adviestraject is beoordeeld aan de hand van een aantal aangescherpte criteria waar onder de relatie tot de transitie, wat er al eerder is gedaan, hoe het zich verhoudt tot de agenda van de SER et cetera. De *voorzitter* geeft het woord aan de heer De Groot die de voorbereidende commissie van dit advies gaat voorzitten.

Toelichting op het advies door de heer De Groot

Dit advies past binnen de ambities die in de afgelopen maanden zijn opgesteld. Het is evident dat dit onderwerp te maken heeft met de economie van de toekomst. Het is een mooi traject wat iets kan zeggen over de weg naar de economie van de toekomst en hoe die weg met elkaar doorlopen kan worden vanuit de principes van brede welvaart. De principes van brede welvaart worden al onderzocht en ook hoe die zijn toe te passen op de transities die voorliggen. Nederland heeft zich gecommitteerd aan ambitieuze doelen rond klimaat (mitigatie en adaptatie), natuur en biodiversiteit alsmede water en waterkwaliteit. Om die doelen te bereiken zijn transities nodig in landelijke én stedelijke gebieden in het energiesysteem (o.a. CO₂-uitstoot), het watersysteem (o.a. klimaatadaptatie, waterkwaliteit), het voedselsysteem (o.a. dieet met minder dierlijke producten) en het systeem van productie en consumptie (o.a. circulaire economie, verspilling). Transities gaan gepaard met grote opgaven rond onderwijs en Leven Lang Ontwikkelen (LLO), maar ook met oplopende krapte in beroepen die voor de transities cruciaal zijn (bijvoorbeeld ecologen). Het advies moet in samenhang met de transities gezien worden, maar de focus ligt in dit traject wel op de groene banen.

De voorbereidende commissie heeft met dit traject een grote opgave. De voorgaande SER-adviezen zijn een mooi vertrekpunt voor dit advies en het secretariaat beschikt dus over genoeg kennis voor dit advies. De commissie zal snel na de zomer met de eerste inzichten komen.

Vragen aan de raad

De adviesvraag is geagendeerd om de Raad te informeren, maar ook om gelegenheid te bieden om waardevolle inzichten mee te geven bij de start van dit traject.

Vragen waarop de Raad kan reflecteren zijn:

- o Welke tips en inzichten wil de Raad meegeven aan dit advies?
- o Wanneer is dit advies voor de Raad geslaagd en bruikbaar? Aan welke beweging kan het bijdragen?
- o Welke participatievormen en -mogelijkheden zouden hierbij passen?

Gesprek met Raadsleden

Mevrouw *Jong* is in principe blij met deze adviesaanvraag. Er bestaan echter wel zorgen vanwege het feit dat het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) bij eerdere adviezen nooit is aangehaakt. SZW gaat hier wel over. In toenemende mate bestaan er zorgen dat verschillende ministeries hun eigen arbeidsmarktbeleid maken. Er ligt al veel instrumentarium kant en klaar bij SZW. Het lijkt spreekster goed om vanuit de SER aan te geven dat SZW het interdepartementaal moet gaan doen.

Voor participatievormen is het belangrijk om werknemers in die sectoren rechtstreeks te betrekken.

De heer *Nijpels* is verbaasd over deze adviesaanvraag. Het is verbazend dat twee departementen met deze adviesaanvraag komen, terwijl er drie departementen ontbreken (SZW, OCW en EZK). Spreker waarschuwt voor de bureaucratie die georganiseerd gaat worden met dergelijke adviesaanvragen. Er ligt veel materiaal van het traject van het Klimaatakkoord. Het is nodig dat sectoren en departementen daar daadwerkelijk mee aan de slag gaan.

Mevrouw *Thijssen* is van mening dat de SER deze adviesaanvraag niet in behandeling kan nemen, mits in ieder geval SZW mede-eigenaar wordt.

Het onderwerp is extreem complex, er zal focus aangebracht moeten worden. Er zijn sectoren zoals landbouw, tuinders, glastuinders, grondverzetters, hoveniers et cetera, waarvan de grondverzetters voornamelijk in de bouwsector zitten. Een goede scope is dus ook belangrijk.

Bezien zal moeten worden wat er vanuit de verschillende transities op een medewerker of ondernemer afkomt en wat men nodig heeft. Het staat nu heel breed geformuleerd en het is moeilijk te begrijpen. De vraag is dan ook wat er ligt wanneer het klaar is. Het belangrijkste voor nu is dat deze adviesaanvraag niet in behandeling wordt genomen, tenzij SZW ook opdrachtgever is.

Mevrouw *Van der Laan* sluit zich aan bij de voorgaande sprekers.

De sheets van de presentatie zijn wat verwarrend; de tweede sheet is niet te combineren met de derde sheet. Er zit ook een vraag bij, namelijk waar de kansen liggen om voorop te lopen in een groene economie. Dat is een open vraag waar al rapporten over zijn verschenen. De vraag is of de Raad een opvatting heeft over de adviesaanvraag en welke vragen de commissie niet gaat oppakken. Er is behoefte aan een heldere kaders.

Als het gaat om arbeidsmarktvragestukken dan is het een feit dat iedereen de komende tien jaar vecht om de juiste mensen. De vraag is waarom deze sector bevoorrecht moet worden en waarom deze sector belangrijker is dan andere sectoren. De mensen in deze sector zouden wellicht ook in de zorg of in het onderwijs kunnen werken. De vraag is hoe de focus op deze groep zich verhoudt tot de totale problematiek op de arbeidsmarkt. Die vraag mist hier nog.

Een andere vraag is of er gekwantificeerd gaat worden. Het grootste probleem is op dit moment namelijk kwantificering; hoeveel mensen zijn er nodig? Op het moment dat de SER daar uitspraken over wil doen, dan is de vraag of de SER een beeld heeft van de ontwikkelingen van de transities. Die ontwikkelingen maken uit voor de arbeidsmarktvrage voor de toekomst. De voorliggende adviesaanvraag komt uit de lucht vallen en heeft vooraf nog veel denkwerk en praktische stappen.

Er zijn al waardevolle dingen gezegd. De heer *Van Holstein* vindt het goed dat er is aangegeven dat het verbreding behoeft op onderwerpen die hier ook bij horen. Uit eerdere adviezen over transities kwam het belang naar voren om de integraliteit tussen de verschillende transities te benaderen. Dit advies zou geslaagd zijn als de SER iets sterks kan neerzetten op het gebied van de integraliteit die dergelijke veranderingen in de samenleving en op de arbeidsmarkt vragen. Dat betekent dat dergelijke grote veranderingen in de samenleving meer samenhangend door het kabinet moeten worden begeleid.

Soms komt het draaien aan knoppen als beleidsmatig naar voren op allerlei onderwerpen bij dergelijke veranderingen. Daar ligt echter wel een complexiteit onder en dat geeft onrust in de samenleving. Als dit advies in kan gaan op de vraagstukken rondom die onrust en fricties, dan kan dat het advies extra waardevol maken.

Groen wordt in dit verhaal heel letterlijk genomen. Vergroening gaat volgens de heer *Louwaars* ook over energie en een heleboel andere zaken. Hier gaat het alleen over groen. De vraag is of dat te smal is. Het is al heel lang bekend dat er een groot probleem is op de arbeidsmarkt in de verschillende groene sectoren. Dat geldt echter ook voor andere sectoren. Het verbaast spreker dat het ministerie van LNV hier nu om vraagt. Er was een Groene Kenniscorporatie voor scholen, een leven lang leren et cetera. Daar is al heel veel gesproken over het zoeken naar verbinding tussen de puur groene opleidingen en de technische, ecologische opleidingen. Daar is destijds niets van terecht gekomen omdat er veel blokkades waren om scholen te laten samenwerken. Juist het ministerie wat nu advies vraagt was daar een der partijen in. Als de SER dit onderwerp in behandeling neemt, dan moet er heel duidelijk aandacht zijn voor de blokkades, waar deze lagen en nog steeds liggen voor de dingen die moeten gebeuren. Dat staat niet in de adviesaanvraag.

De heer *Hasekamp* dankt het secretariaat voor de mogelijkheid om deze discussie te voeren.

Spreker sluit zich aan bij de zorgen die bestaan over de interdepartementale inbedding. Dat geldt ook voor de zorgen over de inhoud. Het is inderdaad niet duidelijk wat hieruit moet komen en het is smal gericht op één sector. Als besloten wordt om deze adviesaanvraag te behandelen, dan moedigt spreker de commissie aan om dit te plaatsen in het bredere licht van de energie- en groene transitie en te kijken naar de lessen die te leren zijn. Wellicht komt hier dan een bredere agenda uit voort. Het is, in het licht van de grote transitie, niet het meest vruchtbare om alleen maar focus te hebben op een stuk van de (sectorale) arbeidsmarkt.

Reactie de heer De Groot

Het proces is nog in de beginfase. Er is vandaag waardevolle input geleverd. Spreker begrijpt de zorgen die bestaan over de interdepartementale inbedding.

Er is terecht opgemerkt dat er al veel kennis en ervaring beschikbaar is. Het is vanzelfsprekend dat daar lessen uit getrokken worden om met zo concreet mogelijke advisering te komen. Het is van belang dat achterbannen de commissie voeden met informatie en namen van partijen uit het netwerk die relevant kunnen zijn voor dit advies.

De noodzaak tot verbreding is duidelijk. Dat zal ook echt een centraal onderwerp worden in de advisering. Wat spreker betreft begint de aanvraag smal en van daaruit wordt verbreding gezocht om tot waardevolle advisering te komen. Dat is een mooie opdracht die vandaag is meegegeven.

Tweede ronde reacties Raadsleden

De Raadsleden geven nog de volgende aanvullende opmerkingen mee.

Als de verkokerde overheid het argument is om een advies niet in behandeling te nemen, dan geldt dat voor alle komende adviezen.

De enige manier om departementen goed mee te laten werken is door te zeggen dat een adviesaanvraag niet in behandeling genomen wordt als zij niet meewerken. De manier waarop de overheid werkt is een fundamenteel probleem in Nederland en de SER kan een goede bijdrage leveren door hier stellig in te zijn. De grootste bijdrage aan het beter functioneren van Nederland en de overheid is door dit steeds terug te geven.

Het kan ook omgedraaid worden: als de SER hier een bijdrage aan kan leveren, dan moet er een strak plan komen voor het eindproduct en een strakke planning. Gezien de urgentie van de problemen is een strakke planning echt van belang.

De SER kan wel aanbevelingen doen om het beter te laten werken, maar de primaire doelstelling is om de toekomst van Nederland verder te helpen. Er liggen enorme problemen op het gebied van transities. Die transities gaan toch door, of de SER nu wel of geen advies geeft. Sommige transities hadden lang geleden al ingezet moeten worden.

Het zou goed zijn om deze aanvraag wel in behandeling te nemen, zij het met de gemaakte opmerkingen over de scope en dergelijke. Het is namelijk een mooie kans om het punt te maken dat SZW echt opdrachtgever moet zijn. Die kans moet niet voorbijgaan.

Conclusie door de voorzitter

De *voorzitter* is blij met de inbreng van vandaag.

Dit zijn de gevoeligheden die normaliter pas na driekwart jaar naar boven komen. Het is goed dat het nu al bij de start gebeurt. Dit voorstel is tweemaal in het Dagelijks Bestuur (DB) van de SER besproken en aangepast aan de wensen van het DB. Het DB is akkoord gegaan om hiermee aan de slag te gaan. Deze Raadsvergadering was bedoeld om hier nog aanvullingen op te krijgen. Indien dit toch niet de wenselijke manier van werken is, dan hoort spreker dat graag. Het is echter wel zo dat deze adviesaanvraag er al vier

maanden ligt. Het secretariaat moet wel aan de slag kunnen. Spreker stelt voor te beginnen en om de gemaakte opmerkingen aan de commissie mee te geven.

Over de departementen is spreker het eens. De vraag is of dit de komende tijd bij iedere adviesvraag aan de orde zal zijn. Het werkt namelijk ook voor andere adviezen zo. De overheid werkt verkokert. Onlangs is er een rapport verschenen over arbeidsmarkttekorten. De centrale aanbeveling is: "laten we eindelijk eens over departementen heen met een gericht HR-beleid komen want iedereen werkt langs elkaar heen". De voorliggende adviesaanvraag raakt in de kern ook HR-beleid, maar dan in de groene sectoren.

Een aantal departementen staat er inderdaad niet bij. Spreker neemt het op zich om, samen met de commissievoorzitter, actief naar SZW en andere departementen te gaan om ervoor te zorgen dat dit een breed gedragen en gesteund adviestraject wordt.

Besloten wordt dat de voorbereidende commissie de werkzaamheden start en de gemaakte opmerkingen meeneemt. De voorbereidende commissie zal ook nog heel goed naar de adviesvragen kijken. Voortaan worden alle adviesaanvragen in de beginfase in de Raad besproken.

4. Agenda & Positionering SER: Brede Welvaart & herijking doelstellingen (R/3043 en R/3044)

- inleiding Kim Putters; toelichting stand van zaken rond de toekomstagenda & positionering van de SER;
- gesprek aan tafels; hiervoor is het nuttig als u het stuk R/3043 heeft bekeken;
- plenaire terugkoppeling en afspraken over vervolg.

Inleiding door de voorzitter; toelichting stand van zaken rond de toekomstagenda & positionering van de SER

Het is het jaar 1992. De Berlijnse muur was drie jaar eerder gevallen, de Sovjet-Unie was net opgehouden te bestaan, er bleek een gigantische doorbraak aan te komen van globalisering, maar er was - ook toen - oorlog gaande in Europa, in Joegoslavië, het derde kabinet Lubbers regeerde en had in 1991 met veel moeite de zogeheten WAO-crisis overleefd, ook naar aanleiding van een SER-advies en we betaalden nog met de gulden. De zure regen van die tijd werd teruggebracht na het committeren aan doelstellingen. Telefoons hadden wel een snoer, maar nee, er was nog geen wifi en digitalisering was nog aanstaande. Het was ook het jaar waarin niet alleen *De Ontdekking van de hemel* gepubliceerd werd, maar ook *2 Unlimited*, een groot Nederlands exportproduct, hit na hit scoorde en iedereen massaal zong: *No, no there's no limit*.

Dat waren andere tijden, maar in datzelfde jaar kwam de SER met een nieuwe blik op de doelstellingen van de SER, mede naar aanleiding van de verdergaande Europese integratie (het plan Delors). Dat was nodig om in die tijd op de nieuwe uitdagingen in te spelen. In de huidige tijd is het opnieuw zoeken naar de juiste koers; sociaaleconomisch, de plek van duurzaamheid en inclusie om daarmee met alle betrokkenen een gemeenschappelijke richting in te slaan.

De uitdagingen van vandaag zijn zeker zo groot als in die tijd op het gebied van klimaat, biodiversiteit, leefomgeving, digitalisering, sociale ongelijkheid en een laagproductieve economie. Er is wereldwijd, ook in Nederland, een groeiend besef dat er meer in evenwicht gekeken moet worden naar economie, ecologie en de menselijke kant. De uitputting van mens en natuur is steeds meer voelbaar en zichtbaar, hier en elders in de wereld.

Er zal meer focus moeten komen op onder meer de transitie naar een circulaire economie, meer zelfvoorziening en hergebruik van grondstoffen en andere groei. Dat heeft gevolgen voor zowel werkenden als ondernemers. Nederland staat hier niet alleen in, dat moet in goede Europese samenwerking met elkaar gedaan worden. De uitdagingen kunnen ook niet alleen door de overheid worden opgepakt, dat moet samen met de markt en de samenleving in een gezamenlijke aanpak. Daarom wordt er hier ook in de SER over gesproken. Een consistente richting is nodig waarbij de korte termijn beslissingen ook aan de lange termijn uitdagingen verbonden worden, zonder dat het tempo eruit gaat. De veranderingen gaan snel en er zal tempo moeten zijn om de adviezen goed te laten landen. Vanwege de bijzondere rol als adviserend en overlegorgaan mag van de SER verwacht worden om een belangrijke bijdrage te leveren aan tegenstellingen in de samenleving en de economie.

Werk-agenda voor de SER

In eerdere Raadsvergaderingen is gesproken over brede welvaart als een concept voor een integraal denk- en doekader om die gemeenschappelijke richting vorm te geven. Met dit kader kunnen de verbanden tussen de sociale, ecologische en economische dimensies, hier, nu, later en elders in beeld gebracht worden. Daarmee biedt brede welvaart niet alleen een gemeenschappelijke richting, maar ook een integrale benadering die keuzen, uitruilen en synergiën tussen verschillende beleidsdomeinen in beeld brengt. Op die manier kan brede welvaart ook als instrument dienen om de inhoudelijke afwegingen van de aan te pakken maatschappelijke opgaven, inzichtelijk te maken voor politieke besluitvorming en om daarbij te zorgen voor consistent beleid. Dat vereist scherpe keuzes.

Er is behoefte om brede welvaart verder te concretiseren en om het werkprogramma van de SER vorm te geven. Het begint met het herijken van de SER-doelstellingen voor het te voeren sociaaleconomische beleid: welke doelstellingen passen bij brede welvaart als gemeenschappelijke richting?

Vandaag staat de eerste stap op de agenda, namelijk het herijken van de SER-doelstellingen. Het is 31 jaar na de vorige aanpassing en het lijkt nu dan ook een goed moment om de doelstellingen bij de tijd te brengen. De toegezonden notitie doet daartoe een aanzet. Vandaag kunnen de doelstellingen gezamenlijk en open besproken worden. De vaststelling van deze aangepaste doelstellingen naar aanleiding van deze discussie kan in oktober tijdens de Raadsvergadering plaatsvinden. Aan het einde van het jaar kunnen de herijkte doelstellingen dan tot een nieuw werkprogramma leiden.

Voordelen

Het herijken van de doelstellingen biedt een gezamenlijke invulling van brede welvaart. Het kan ook een basis bieden voor het gesprek over de economie van de toekomst. De transities en uitdagingen vereisen een heldere, eigentijdse en breed gedragen missie. Een missie die oproept, aanzet en committeert tot handelen en die de samenleving het dringend noodzakelijke vertrouwen biedt voor veranderingen en transformaties. Het is wenselijk om gezamenlijk te werken aan een rechtvaardige aanpak die past in het wenkende perspectief van brede welvaart.

Met herijkte doelstellingen kan het komen tot een heldere missie om uit te dragen in politiek en samenleving. Ook kunnen de herijkte doelstellingen de basis bieden voor het ontwikkelen van een gemeenschappelijke visie met brede welvaart als uitgangspunt om de eigen adviezen en andere werkzaamheden van een duidelijkere en consistentere richting te voorzien. Is het nu helemaal nieuw wat we doen? Nee, het bouwt voort op wat de SER al decennia doet. De SER was destijds snel na de club van Rome de eerste die duurzaamheid steviger op de agenda zette. Dat was niet de politiek, maar de SER. Dat raakte weer wat naar de achtergrond door de economische crisis en de hoge werkloosheid.

Het is nu 2023. Er is opnieuw een oorlog gaande in Europa, ditmaal in Oekraïne. Het kabinet regeert in een staat van crises en de politiek kampt met versplintering en polarisatie. De markt kan niet alles alleen oplossen en er zijn ook zichtbare vormen van overheidsfalen en gebroken beloftes. Het is de bedoeling om daar aan de tafels een goed gesprek over te hebben en *streng* te zijn op de te bepalen richting en hoe naar vraagstukken wordt gekeken, maar ook *milder* en begripvol want het moet wel haalbaar en uitvoerbaar zijn.

Er wordt dus voortgebouwd op de doelstellingen die er al jarenlang zijn. Er wordt een voorstel bij gedaan voor de discussie aan de tafels. De doelstellingen zijn als volgt:

1. Het bevorderen van een duurzame, inclusieve en sterke economie

In deze eerste doelstelling komen alle aspecten van brede welvaart op een gelijkwaardige manier samen: het gaat om economische (ondernemende), ecologische (duurzame) en sociale (inclusieve) welvaart. Met een duurzame economie wordt een economie bedoeld die bijdraagt aan het tegengaan van klimaatverandering, herstel van biodiversiteit en een schone en gezonde leefomgeving. Met een inclusieve economie wordt een economie bedoeld waar iedereen volwaardig deel vanuit maakt, ongeacht arbeidsbeperkingen, gender, seksuele oriëntatie of culturele achtergrond. Met een sterke economie wordt een robuuste economie bedoeld die weerbaar is voor (externe) schokken, waarin ruimte is voor bedrijven om zich duurzaam te ontwikkelen en waarin het verdienvermogen groeit door innovatie en ondernemerschap.

2. Het bevorderen van een volwaardige deelname aan arbeidsmarkt en samenleving

Daarmee wordt bedoeld op optimale arbeidsparticipatie, kwalitatief waardig (vrijwilligers)werk, op leven lang ontwikkelen, op zorgen voor elkaar en op duurzaam ondernemerschap. Goede en betaalbare zorg en onderwijs van hoge kwaliteit zijn voorwaarden voor een inclusieve samenleving en economie. Ruimte voor zorgtaken en persoonlijke ontwikkeling horen daar ook bij.

3. Het bevorderen van een evenwichtige verdeling van brede welvaart

Daarmee wordt bedoeld op een evenwichtige verdeling van inkomens, vermogens en gelijke kansen. Een rechtvaardige transitie, waarin niemand achterblijft, is daarvoor noodzakelijk. "*Leaving no one behind*", dat is hier al vaker gezegd. Deze derde doelstelling gaat zowel over een evenwichtige verdeling van brede welvaart hier en nu, als over de effecten die de Nederlandse economie heeft op de verdeling van brede welvaart elders en later.

Het is belangrijk dat de doelstellingen een duidelijke koppeling hebben en houden met het SER-werk. Om deze doelstellingen te realiseren zijn samenwerking, dialoog en overleg nodig tussen samenleving, bedrijfsleven (ondernemers en werkenden) en overheden, in Nederland en binnen de Europese Unie. Dat vereist ook een passende participatie van alle betrokkenen om die doelstellingen waar te maken. Via een nog op te zetten monitoringsstructuur kan de SER (twee)jaarlijks onderzoeken of zijn werkzaamheden deze doelen dichterbij brengen.

Vragen aan de Raad

- o Helpen deze doelstellingen om de vele uitdagingen en opgaven van onze tijd en richting de economie van de toekomst aan te pakken? Zo ja, waarom? Zo nee, wat mist er nog of zou u anders willen zien?
- o Wat betekenen deze doelstellingen voor het werk van de SER? Welke problemen die u tegenkomt in uw werk in uw eigen organisatie zijn hieraan gerelateerd?

Tafelgesprekken

De verslagen van de tafelgesprekken zijn als bijlage bij dit verslag gevoegd. De indeling van de tafels is als volgt:

- tafel 1 onder leiding van de heer Elzinga;
- tafel 2 onder leiding van mevrouw Thijssen;
- tafel 3 onder leiding van de heer Van Holstein;
- tafel 4 onder leiding van mevrouw Jong;
- tafel 5 onder leiding van de heer Fortuin.

Plenaire terugkoppeling tafelgesprekken en afspraken over vervolg

Tafel 1 onder leiding de heer Elzinga

Er is aan deze tafel gesproken over het internationale aspect. Het woord 'ontwikkeling' wordt nog gemist. Er zit veel in, maar een aantal dingen moet preciezer opgeschreven worden. Het is niet helemaal helder of er drie pijlers worden beschreven. Als dat zo is, dan moet er gekeken worden naar overlap.

De doelstellingen sluiten wel aan bij de huidige tijd. Tegelijkertijd is het niet de bedoeling om alleen maar over actuele vraagstukken te adviseren, maar juist om tijdloze doelstellingen te hebben.

De deelnemers aan deze tafel kunnen ermee uit de voeten zoals het is opgeschreven, maar het vergt nog wel focus.

Tafel 2 onder leiding mevrouw Thijssen

Over de eerste doelstelling is gesproken over het verdwijnen van het woordje 'groei'. Geconcludeerd is dat economische groei wel degelijk nodig is, maar dan wel van een bepaald type. Dat pleit ervoor om dat woord terug te zetten.

Over de tweede doelstelling is gesproken over het woord volwaardig en of dat wel alles zegt. Voor de economie moet er iets bij als 'optimaal' en niet alleen volwaardig.

Het geheel van de tekst wordt als onevenwichtig ervaren en het internationale stuk ontbreekt. Op sommige plekken staat in de beschrijvingen wel het woordje 'elders', maar dat omvat niet alles. Kijkend naar de geopolitieke ontwikkelingen en het feit en dat Nederland 33 procent van het inkomen over de grenzen verdient alsmede hoe belangrijk Europa is, dan kan dat echt niet ontbreken.

Er ligt voor de SER een bredere opdracht dan er nu ligt. Het doel voor de SER is om toekomstgerichter te werken.

Tafel 3 onder leiding van de heer Van Holstein

Het was een mooi gesprek. Er is gesproken over de doelstelling voor het werk van de SER en er is geconstateerd dat deze deksel op ieder potje past. Dit zal niet de selectie zijn om te focussen waar de agenda op gericht wordt. Er zal ook gekeken moeten worden welke kwaliteit en know how binnen de SER en binnen de organisaties beschikbaar is. Het is van belang om dat mee te wegen. Het is belangrijk om economie en arbeid als belangrijke elementen vast te houden om de agenda te bepalen.

Er is een positieve houding ten opzichte van de doelstellingen dat deze meer bij de tijd zijn en completer zijn. Er staan elementen in de toelichting waarvoor de toelichting uitgebreid gelezen moet worden om te begrijpen waar de begrippen in de doelstelling over gaan. Dat kan nog verbeteren.

Tafel 4 onder leiding mevrouw Jong

De drieslag is heel mooi, maar de deelnemers aan deze tafel hebben wel gekeken naar de formulering daarvan. In de eerste doelstelling sprak de sterke economie wel aan, maar kwam het in de discussie terecht of dit voor de economie of voor de samenleving is. De SER is er voor de samenleving waar de economie een middel toe is. De tafel heeft een concreet voorstel voor een herformulering: "Het bevorderen van een duurzame, sociale, inclusieve, sterke samenleving en de economie die daarvoor nodig is". Dan

wordt de samenleving in het hart van de doelstelling geplaatst en niet de economie als zodanig.

Voor de tweede doelstelling kwam het op de discussie wat precies wordt bedoeld met volwaardige deelname aan de arbeidsmarkt en of het heel erg is als men er niet aan kan deelnemen. Een andere formulering kan zijn: "het bevorderen van een betekenisvolle deelname aan de samenleving met werk wat daarbij past".

Aan de derde doelstelling moet worden toegevoegd: "het bevorderen van gelijke kansen voor iedereen en een evenwichtige herverdeling van brede welvaart".

Tafel 5 onder leiding van de heer Fortuin

Het aantal zou ook naar twee doelstellingen kunnen. De derde doelstelling kan in de eerste twee geïncorporeerd worden; beperken is versterken. De vraag is of het woord doelstellingen nog wel passend is.

Er is ook gesproken over het begrip duurzaamheid. Dat begrip wordt in Nederland overal voor gebruikt. De vraag is wat daar onder verstaan wordt en of het wel op de goede manier gebruikt wordt. Duurzaamheid is misschien meer 'toekomstbestendigheid'.

Het internationale is hier ook aan orde gesteld, mede om daarbij te kijken naar de rol van ondernemerschap en groei.

Er is ook gesproken over de vraag of mensen wel snappen wat er staat als de SER iets publiceert. De vraag is of de SER in staat is om het zodanig op te schrijven zodat ook iemand op MBO-4 niveau het nog begrijpt.

Een mooie boodschap is: als je ergens in gelooft en dat belooft, dan moet je het ook doen; geloven, beloven, doen!

De *voorzitter* dankt iedereen voor de inbreng. Het secretariaat brengt alles bij elkaar en dit komt na de zomer terug.

5. Rondvraag en sluiting

De volgende Raad is op donderdag 28 september. Dat is een week later dan gebruikelijk in verband met Prinsjesdag. Tijdens die vergadering wordt onder andere kort teruggeblikt op Prinsjesdag. Meer informatie daarover volgt te zijner tijd.

De *voorzitter* wenst iedereen een mooie zomer en sluit onder dankzegging de vergadering om 12.15 uur.

Aansluitend is er een lunch op de De Poushal.

Bijlage bij verslag van de Raadsvergadering op 15 juni 2023

Tafelverslagen Sociaaleconomische doelstellingen

Tafelgesprek onder leiding van Tuur Elzinga

Deelnemers: Bas ter Weel en Nanda Piersma (kroonleden), Sieto de Leeuw, Mady van der Laan, Jeannine Peek-Vissers en gast Roderik Pape (PZO)
Tafelverslag: Arnold Devreese

Algemeen commentaar

- er is meer consistentie en evenwicht tussen de verschillende doelstellingen nodig (nu veel overlap tussen de formulering van de drie doelstellingen). De formulering van de doelstellingen (in drie vetgedrukte hoofdzinnen) dekt niet de lading van de toelichtingen. Die toelichtingen gaan op onderdelen te veel in op enkele middelen (en worden daarmee te politiek, dit wil zeggen onderdeel van een bepaalde politieke agenda dus met een zekere politieke sturing, maar dat is niet aan de SER!!!!). Suggestie: formuleer het meer generiek en meer tijdloos!;
- formuleer de doelstellingen ambitieuzer. Het "bevorderen" van iets roept geen ambitie op. Suggestie: spreek over "streven naar";
- breng focus aan bij de formulering (voorgestelde formulering leidt ertoe dat de agenda van de SER veel te breed kan worden). De SER moet zich niet bezighouden met de zgh eerste orde transitie (korte termijn) wel met de 2de en 3de orde (middellange en lange termijn);
- benoem ook de eigen rol van de SER, in het bijzonder als het gaat om het verdelen van schaarse middelen.

Commentaar om de voorgestelde verwoording van de doelstellingen

ad doelstelling 1

- mist de term ontwikkeling (in de plaats van het geschrapte woord "groei");
- onderdeel over inclusie past meer bij de 2de doelstelling.

ad doelstelling 2

- arbeidsmarkt is veel te smal, het moet ook gaan om arbeid als bron van zingeving en ontplooiing (met dus ook aandacht voor onbetaalde arbeid);
- term "volwaardig" is onduidelijk en eigenlijk weinig zeggend.

ad doelstelling 3

- is volgens sommigen te breed gedefinieerd en leidt tot een zeer brede SER-agenda.

Alternatieve formuleringen/indelingen

- suggestie 1 (Piersma): 1) weerbare samenleving; 2) weerbaar bedrijfsleven; 3) weerbare mensen;
- suggestie 2 (Ter Weel): 1) welke economie willen we: een robuuste of weerbare economie, met aanpassingsvermogen; 2) welke arbeidsmarkt heb je daarvoor nodig: een weerbare arbeidsmarkt waarin iedereen kan meedoen; 3) welke samenleving wil je: een samenleving waarin we niemand achterlaten, waarin wederkerigheid en toekomstbestendigheid centraal staan.
Of eventueel verwoorden in één zin met het antwoord op de vraag: hoe richten we de economie zo in opdat iedereen kan meedoen, en waarbij dit op duurzame wijze gebeurt?;
- suggestie 3 (Peek): andere, omgekeerde volgorde, dus beginnen met derde doelstelling, en dan de 2de : economie – arbeid – verdeling;
- reactie anderen: huidige volgorde aanhouden.

Ontbrekende aspecten/elementen

- het internationale (het "elders" is veel te beperkt);
- de publieke sector (het publieke domein) als voorwaarde voor goed functioneren overheid en samenleving.

Tafelgesprek onder leiding van Ingrid Thijssen

Deelnemers: Aleid Ringelberg (VCP), Henri de Groot (Kroonlid), Romke van der Veen (Kroonlid), Olaf Sleijpen (DNB, Kroonlid), Steven van Eijk (Kroonlid)

Tafelverslag: Sarah van Hugte

Algemene reactie

- over het algemeen zien de leden aan tafel de doelstelling als een duidelijke verbetering tov de huidige doelstellingen. Wel plaatsen de leden nog een aantal kanttekeningen erbij. Zo mist VNO-NCW de onderwerpen groei, ondernemerschap en verdeling van kansen. De arbeidsmarkt is wat oververtegenwoordigd in de nieuwe doelstellingen en over het algemeen worden de doelstellingen door VNO-NCW wat te zacht bevonden;
- doelstelling 1 wordt als overkoepelende doelstelling gezien. Voorgesteld wordt om 1 overkoepelende doelstelling te maken met twee subdoelstellingen (huidige 2 en 3);
- Voor draagvlak is het ook van belang dat de overheid zich kan vinden in onze doelstellingen;
- de internationale dimensie zit nog onvoldoende verwerkt in de doelstellingen. Nederland is een internationaal opererende economie. De rol van Europa is erg belangrijk voor Nederland.

Specifieke punten

- bij de eerste doelstelling wordt het woordje groei gemist. VNO is principieel dat het woord groei erin moet. Dit kan anders een fundamentele splijtzwam worden. In de huidige doelstellingen is groei onvoldoende onderdeel van de formulering. Duurzaamheid is daarbij geen randvoorwaarde maar onderdeel van de essentie van economische groei. Er is overeenstemming aan tafel over groene groei. Voor VNO betekent dat economische groei als stijging van het bbp, die volledig circulair is. Zonder groei zijn publieke voorzieningen niet betaalbaar, en komt onze internationale positie en onze herverdeling in het geding. Een voorbeeldformulering zou kunnen zijn (VNO): groei die de aarde niet verder belast, met circulaire bedrijvigheid;
- bij de eerste doelstelling komt ondernemerschap nog onvoldoende naar voren in de toelichting. Dat moet wel duurzaam ondernemerschap zijn; niet aandeelhouderswaarde maar lange termijn waarde creatie moet centraal staan. Dit kan alleen maar met een financiële sector waar lange termijn waarde creatie voorop staat. Ook werknemers hebben kennis van lange termijn waarde creatie via medezeggenschap;
- de uitleg over diversiteit bij de eerste doelstelling is te uitgebreid en moet weg;
- de tweede doelstelling is iets te gelijkwaardig geformuleerd. Binnen een optimale arbeidsparticipatie moet er ook ruimte zijn voor maatschappelijke doelstelling. VCP is van mening dat optimaal niet in de doelstelling moet terugkomen en hecht veel waarde aan vrijwilligerswerk in de toelichting. In de toelichting van stelling 2 zou nog kunnen worden opgenomen in de laatste zin dat werkgevers en werknemers een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor bedrijven hebben;
- verdeling van kansen moet centraal staan in de derde doelstelling. Qua formulering moet het 'verdeling van kansen of bevordering van gelijke kansen' zijn.

Tafelgesprek onder leiding van Nic van Holstein

Deelnemers: Patrick Fey (CNV), Nicolette van Gestel (Kroonlid), Marike Knoef (Kroonlid), Gerben van der Meulen (FNV), Jacqueline Prins (SER), Anneke van Westerlaken (VNO-NCW/MKB NL)

Tafelverslag: Jeroen Visser (SER)

Marike Knoef:

- mooi beschreven;
- past bij de huidige tijd;
- we doen het feitelijk al;
- goed om met elkaar te doorleven en te bespreken.

Gerben van der Meulen:

- doelstellingen zijn op zich niet zo belangrijk, het gaat erom ze waar te maken;
- vooral goed om ze te beschrijven voor de buitenwereld;
- begrijpelijke taal is belangrijk.

Nicolette van Gestel:

- de doelstellingen zijn een verbetering, het is completer;
- het gaat niet alleen om inkomen en niet alleen om arbeidsparticipatie, maar ook om andere vormen van participatie;
- liefst de doelstellingen nu al aftikken.

Patrick Fey:

- doelstellingen zijn beter passend bij de huidige tijd;
- er ligt meer accent op duurzaamheid en inclusiviteit;
- vraag is: wat gaan we ermee doen?;
- detail: er staat nu inclusiviteit in zowel de eerste als de tweede doelstelling;
- snelle ontwikkelingen, zoals digitalisering etc., staan hierin niet beschreven.

Anneke van Westerlaken:

- voldoende aandacht nodig voor groei, ondernemerschap en ruimte;
- refereert aan de publicatie van VNO-NCW/MKB NL: Ondernemen voor brede welvaart;
- let op bij de tweede doelstelling "...volwaardige deelname...": wie bepaalt dat?, pas op voor paternalisme;
- het gaat erom de voorwaarden te scheppen om te kunnen meedoen, het is aan iemand zelf om te bepalen wat diegene als volwaardig ziet;
- hoe gaan we in de praktijk om met brede welvaart? zie bijv. ook het Landbouwakkoord, in de cao's, etc.

Nic van Holstein:

- de beschrijving zoals die op de website staat is kernachtig geformuleerd;
- nu is het - net als in 1992 - geformuleerd als drie doelstellingen, dat is een keuze.

Gerben van der Meulen:

- nu zijn de doelstellingen geformuleerd als: "Het bevorderen van...". Dat is actiever dan: "De bevordering van...". Is dit een bedoelde keuze?

Nicolette van Gestel:

- wat bedoelen we met een duurzame, inclusieve en sterke economie? Hierin zit wat overlap met de tweede doelstelling;

- werkgevers geven vaak aan: we moeten eerst verdienen en dan verdelen. Kan dit ook andersom?;
- wij de tweede doelstelling is het inderdaad de vraag wie dat bepaalt. Maar de formulering is wel beter dan wat er stond;
- er staat meer hierover in de toelichting. Die toelichting erbij laten staan om discussie te voorkomen.

Anneke van Westerlaken:

- vraagt aandacht voor IMVO in de toelichting. In: hier/daar, nu en later.

Nic van Holstein:

- voor veel mensen is brede welvaart geen begrijpelijk begrip.

Nicolette van Gestel:

- er is sprake van verbreding. Als het overal over gaat is dat ook een minpunt. Het is nodig en handig om te prioriteren.

Patrick Fey:

- advisering over werk en inkomen blijft de kern van het SER-werk.

Marike Knoef:

- het is een update van de doelstellingen.

Nicolette van Gestel:

- er is ook focus nodig in een werkagenda.

Gerben van der Meulen:

- het gaat ook om kwaliteit: hebben we de knowhow zelf in huis?;
- soms is het beter om nee te zeggen, als anderen iets beter kunnen.

Nicolette van Gestel:

- nodig om de doelstellingen ook wat dynamisch te houden;
- de SER speelt een belangrijke rol in consensusvorming.

Tafelgesprek onder leiding van Kitty Jong

Deelnemers: Pieter Hasekamp, Geert ten Dam, Jacco Vonhof, Steve Smit, Henk den Boer, Richard Weurding (Jacco verliet om 11.00 uur de vergadering)

Tafelverslag: Ivy Koopmans

Drie doelstellingen:

1. Het bevorderen van een duurzame, inclusieve en sterke economie;
2. Het bevorderen van een volwaardige deelname aan de arbeidsmarkt;
3. Het bevorderen van een evenwichtige verdeling van brede welvaart (leaving no one behind).

Helpen deze doelstellingen om de vele uitdagingen van de toekomst aan te pakken?
Wat betekenen deze doelstellingen voor het werk?

Algemene ronde

Kitty: doelstellingen mogen worden aangescherpt, ze zijn te weinig ambitieus. Bovendien vrede en veiligheid ontbreken; sociaaleconomische zekerheid is erop gericht om oorlog te voorkomen. Mbt tweede doelstelling; Wat als je niet deelneemt, wat dan? Volwaardig is niet de juiste term.

Richard: Goed om het denken in brede welvaart expliciet te maken, maar het woord groei wordt gemist bij de eerste doelstelling. Waardecreatie moet centraal komen te staan.

Inclusiviteit hoort niet bij de eerste doelstelling, past beter bij doelstelling twee.

Verdelingsvraagstuk is een politiek gesprek

Henk; het draait om verdienen en verdelen. We missen de data en de cijfers; verdelen is een politieke vraag.

Steve: Er worden veel containerbegrippen gebruikt, waardoor het vaag blijft.

Stroomlijning is gewenst; er zit veel overlap in de doelstellingen.

Pieter: de doelstellingen zijn een codificatie van wat de SER al heeft gedaan. Sterke economie is op zich wel een goed begrip, maar weerbaarheid en veiligheid daarin meenemen. Sociaal wordt in de doelstelling nauw opgevat (vooral als inclusief). Duurzaam wordt vooral gekoppeld aan ecologie, maar duurzaam betekent ook de samenleving nalaten aan een toekomstige generatie.

Geert: Het draait om een economie die het mogelijk maakt om innovatie en verduurzaming te kunnen betalen. Om innovatie en duurzaamheid te kunnen realiseren, is een bepaalde economie nodig, in plaats van een sterke economie.

Richard: We missen groei en ondernemerschap. Sociaaleconomisch is de focus in de SER. Er ontstaat aan tafel een discussie over het woord groei, wat voor soort groei hebben we nodig? De internationale context ontbreekt. Sociaal en economisch = verdienen en verdelen (inclusief en duurzaam).

Doelstelling 1

Doelstelling 1 aanpassen door de samenleving in het hart van de doelstelling te plaatsen en vervolgens aan te geven dat daarvoor een bepaalde economie nodig is

Doelstelling 2

Het leveren van een bijdrage aan de samenleving, hangt af van het kunnen (restricties) en het willen (preferenties) en hoe je leven wilt inrichten (denk bijvoorbeeld aan vrijwilligerswerk/ mantelzorg). Gaat niet zozeer om volwaardig, maar om betekenisvol. Het gaat hier niet om een arbeidsmarkt en/of betaalde arbeid, maar om werk en participatie.

Ook bij deze doelstelling wordt voorgesteld om het om te draaien; wat willen we en wat is daarvoor nodig? Dus voorstel om doelstelling te herformuleren: we streven naar een betekenisvolle samenleving en werk dat daarbij past

Doelstelling 3

Liever spreken over onevenwichtig of oneerlijk, in plaats van een ongelijke verdeling. Daarmee wordt bedoeld op een evenwichtige verdeling van inkomens, vermogens en gelijke kansen. Bevorderen van gelijke (en eerlijke) kansen moet voorop komen te staan.

Oneliner SER nodig. Er zijn er twee genoemd:

Verschillen overbruggen voor een betere toekomst

Sociaaleconomische advisering voor een betere toekomst

Tafelgesprek onder leiding van Piet Fortuyn

Deelnemers: Ed Nijpels (Kroonlid); Katrien Termeer (Kroonlid)
 Ondernemersleden: Cristel van de Ven; Mark Helder; Niels Louwaars; Patricia
 Hoogstraaten RAE. Werknemerslid: Eelco Tasma.
 Tafelverslag: Sanne van Vliet

Samenvatting gesprek

Algemene reactie op het voorstel tot herijking van de SER-doelstellingen: gematigd positief.

- men merkt op dat we met het herijken van de doelstellingen moeten opletten dat de SER niet verbreedt naar een maatschappelijke Raad of zich gaat begeven op het werkveld van andere adviesorganen. De oude doelstellingen waren meer sociaal en economisch georiënteerd, met de nieuwe doelstellingen wordt name het ecologische aspect verder verankerd in het werk van de SER. Het is daarom belangrijk om de doelstellingen en duiding daarvan nauwkeurig te verwoorden. Er worden verschillende suggesties gedaan om de verwoording verder aan te scherpen en te nuanceren, maar de algemene toon is gematigd positief. De concept doelstellingen lijken een goede verbreding en aanscherping te bieden van de SER-doelstellingen. Dat kan helpen de SER nader te positioneren als verbindende en richtinggevende polder of als baken in de Nederlandse maatschappij;
- men is enigszins zoekende naar de betekenis van de herijkte doelstellingen voor het werk van de SER. Er wordt gesuggereerd dat 'uitgangspunten' een meer passende term dan 'doelstellingen' zou zijn. Als de SER het wel bij 'doelstellingen' wil houden, is het logisch om vanuit missie naar visie naar doelstellingen te redeneren, waarbij de doelstellingen dan concreter zijn.

Er zijn geen harde bezwaren, maar wel suggesties voor aanscherping. Hierbij gaan verschillende geluiden op: groei, ontwikkeling en volwaardige arbeidsparticipatie zijn discussiepunten.

De één zegt deze elementen te missen t.o.v. de oude doelstellingen. Een ander geeft juist aan dat een 'duurzame economie' een verbetering is ten opzichte van 'evenwichtige economische groei, binnen het kader van het streven naar duurzame ontwikkeling binnen duurzame kaders'. Ook wordt geopperd om 'volwaardige deelname' te vervangen door 'betekenisvolle deelname' of om de nadruk te leggen op 'het creëren van betekenisvol, waardevol werk' – dat laatste voegt zich tevens meer naar bedrijven.

- ruimte voor ondernemerschap wordt onvoldoende benadrukt, terwijl dit nodig is voor duurzame groei of een duurzame economie. Er wordt in de doelstellingen/toelichting nu te weinig aandacht besteed aan de vitaliteit die de ondernemer toevoegt aan de maatschappij. Dit zou in de (toelichtende) tekst naar voren gehaald moeten worden;
- internationale dimensie ontbreekt. Globalisering en geopolitieke blokkades komen onvoldoende terug;
- de lange termijn en de focus van de SER als richtinggevende polder of 'baken' zou meer benadrukt mogen worden;
- economie of samenleving: waar wil de SER zich op richten? Deze gaan hand in hand, maar er kan ook worden gekozen om te redeneren vanuit de samenleving naar de economie die daarvoor nodig is. Dan zou de SER ook voor één of twee, i.p.v. drie, doelstellingen kunnen kiezen. De derde doelstelling is dan misschien niet nodig – werknemers en ondernemers zien zichzelf al terug in de eerste twee doelstellingen. De drieslag is echter wel toepasselijk om de drie geledingen elk een plaats te geven;

- het begrip brede welvaart is niet erg toegankelijk: geen B2-taalniveau. Het zou een idee kunnen zijn om dit niet expliciet maar impliciet in de doelstellingen te verwerken of om de laatste doelstelling te schrappen;
- de term duurzaamheid is vrij breed en vraagt om nauwkeurige duiding. Er wordt gesuggereerd om in de uitleg van doelstelling 1 ook 'circulaire welvaart' op te nemen. Daarbij is het ook zo dat, vanuit people planet profit, duurzaamheid niet los is te trekken van de economie noch samenleving, zoals nu wel wordt gedaan in de doelstellingen. Het bevorderen van een toekomstbestendige samenleving vraagt om zowel een duurzame economie als om een duurzame samenleving;
- vraag om verheldering: is het idee dat de nieuwe doelstellingen gepubliceerd worden met of zonder de toelichtende teksten erbij? Indien dat het geval is, lijken veel van de bovenstaande suggesties verwerkt te kunnen worden door de toelichtende teksten aan te scherpen;
- vraag om verheldering: worden de drie doelstellingen als gelijkwaardig beschouwd?